

tura quae remanendo id quod est in suo esse reali, extendi potest ad plures res intentionaliter repraesentandas, sit immunis a coarctatione materiae; atque eo magis, quo ad plura et universaliora obiecta se extendit. Quum enim species cogniti sit in cognoscente, necesse est ut cognoscens praeter formam suam habeat etiam formam rerum, quas intentionaliter repraesentat.

Confirmatur verbis S. Thomae (1): « Cognoscentia a non cognoscentibus in hoc distinguuntur, quia non cognoscentia nihil habent, nisi formam suam tantum; sed cognoscens natum est habere formam etiam rei alterius. Nam species cogniti est in cognoscente. Unde manifestum est, quod natura rei non cognoscens est magis coarctata et limitata. Natura autem rerum cognoscentium habet maiorem amplitudinem et extensionem. Propter quod dicit Philosophus (de Anima lib. 3. text. 37) quod *anima est quodammodo omnia*. Coarctatio autem formae est per materiam. Unde et supra diximus quod formae secundum quod sunt magis immateriales, secundum hoc magis accedunt ad quamdam infinitatem (negativam et se tenentem ex parte actus: cfr. quae de infinitate diximus in Ont. n. 91.). Patet igitur quod immaterialitas alicuius rei est ratio cur sit cognoscitiva; et secundum modum immaterialitatis est modus cognitionis. Unde (de Anima lib. 2. text. 124.) dicitur, quod plantae non cognoscunt propter suam materialitatem. Sensus autem cognoscitivus est, quia est receptivus specierum sine materia (quamvis non sine materialibus conditionibus et ideo infimus in ordine cognoscitivorum); et intellectus adhuc magis cognoscitivus, quia magis separatus est a materia et immixtus, ut dicitur (De Anima, lib. 3. text. 4.). Unde, cum Deus sit in summo immaterialitatis, ut ex superioribus patet (quaest. 7. art. 1.), sequitur, quod ipse sit in summo cognitionis ». Quo in testimonio S. Doctoris habemus compendiatim quidquid requiritur ad evolvendum conceptum cognitionis secundum varios eius gradus.

136. Corollarium 1. *Esse intentionale se habet ad potentiam cognoscitivam opposito prorsus modo ac esse reale se habet ad potentiam subiectivam.*

Nam potentia subiectiva sive in ordine essentiae sive in ordine existentiae dicit limitationem et privationem actus, quem recipiendo coarcat. Potentia vero seu virtus cognoscitiva dicit actualitatem et illimitationem in sua virtute, ita ut habeat esse eo minus limitatum a potentialitate, quo magis universaliter et independenter ab extrinseco est repraesentativa rerum.

137. Corollarium 2. *Remotio a potentialitate est ratio cognitionis et secundum gradus elongationis a potentialitate dantur gradus perfectionis in cognoscentibus.*

(1) 1. p. q. 14. art. 1.

Quapropter, a) entia corporea quorum formae sunt penitus immersae in materia, quae est *pura potentia subiectiva* in ipso ordine essentiae, a nulla prorsus potentialitate elongantur et ideo nullatenus sunt cognoscitiva. Ad hanc classem pertinent non solum corpora inanimata, sed etiam corpora animata mere vegetalia, quae quum habeant operationem circa ipsam concretam materiam; non habent formas satis elongatas a potentialitate materiae ita ut valeant esse principia operationis licet infime cognoscitiae.

b) Primum vestigium cognitionis habetur in entibus corporeis sentientibus, quorum formae sunt principia remota operationum, quae non sunt circa ipsam concretam materiam assimilando illam nutritio vel augmentatione, sed quae cognoscitive apprehendunt res materiales sine materia quidem, sed non sine conditionibus materialibus.

c) *Perfecta cognitione gaudent illa entia quae habent esse omnino a materia immune quaque intellectiva vocantur.* Haec enim immunitas, ut ex supradictis patet, omnino exigitur ad actualitatem illius virtutis, quae praeter proprium esse reale, potest actuari intentionaliter quoad ipsam quidditatem aliarum rerum secundum rationes prorsus a materia et a conditionibus materialibus abstractas.

QUAESTIO XVIII.

DE FACULTATE SENSITIVA GENERATIM CONSIDERATA.

138. Facultas sensitiva generatim accepta definiri potest potentia, per quam anima unita corpori res materiales, quā materiales idest sub conditionibus materialibus percipit. Quae definitio, bona est quia obiectum materiale et formale exhibet. Id enim, quod sensus percipit, est res materialis, sed ratio formalis sub qua eam attingit est aliqua passibilis qualitas sub determinatis dimensionibus et adjunctis loci, situs, etc. videlicet sub conditionibus materiae individualis, ex. gr. hoc corpus determinatum ad hic et nunc perceptum a visu quatenus hoc determinatum coloratum, ab auditu quatenus hoc determinatum sonans, a tactu, quatenus hoc determinatum durum vel molle etc.

139. Sensus nequit percipere ipsam rationem seu quidditatem rei materialis. Per traditam definitionem aperte patet neque naturam seu essentiam rei materialis, neque naturam qualitatum et caeterorum accidentium materialium cognosci posse a sensibus. Ad haec enim cognoscenda requiritur abstractio a conditionibus materialibus, quum sint rationes universales. Quod praestare nequit potentia, cuius obiectum est res materialis quatenus alligata conditionibus materialibus, seu *hoc quale quantum*. Idcirco S. Thomas (1) ait: « Naturas sensibilium qualitatum cognoscere non est sensus, sed intellectus ».

(1) 1. p. q. 78. a. 3.

THESIS XXXVI.

Facultas sensitiva 1° est facultas organica, et 2° materialis in minimo gradu, et ideo 3° forma substantialis bruti seu anima formaliter sensitiva, licet non sit stricto sensu spiritualis seu immaterialis, tamen est essentialiter simplicior formis substantialibus inferioribus.

PRAENOTIONES.

140. I. **Materiale stricto sensu.** Quum *materiale* a *materia* denotatur, proprio et stricto sensu importat quidquid cum materia necessario connectitur ita ut absque ea connaturaliter esse non possit. *Materiae* autem nomine designatur a) *materia prima* nempe primum subiectum mutationum substantialium, b) *materia secunda* nempe quaecumque substantia extensa, quae mediante quantitate est aliorum accidentiura corporeorum susceptiva.

Quapropter *materiale* proprio et stricto sensu dicitur 1° ipsum compositum corporeum resultans ex unione materiae primae et formae substantialis, 2° quaelibet forma substantialis, quae nequit habere esse *existentiae* independenter a materia, 3° omnes vires seu potentiae operativae quae resultant ex coniunctione formae substantialis materialis cum materia, 4° reliqua omnia accidentia substantiae extensae, nempe quantitas, figura, qualitates adhaerentes magnitudini, earumque operationes, locus, situs et tempus.

II. **Immateriale proprio et stricto sensu** dicitur quidquid recedit ab omnibus conditionibus aut proprietatibus materialitatis, videlicet quod est independens quoad esse et quoad operari a materia et a materialibus conditionibus.

III. **Varii gradus materialitatis formarum.** Non omnes formae, quae pendent quoad esse et operari a materia, eundem habent gradum materialitatis, sed maiorem vel minorem prout magis vel minus in operationibus, quarum sunt principia formalia, dependent a coarctatione materiae. Iamvero haec dependentia a coarctatione materiae est maior vel minor prout in operationibus inveniuntur plures vel pauciores ex notis propriis materialitatis.

IV. **Notae propriae materialitatis sunt quatuor:** 1^a inhaerentia dimensionibus seu magnitudini quantitativa, 2^a omnimoda determinatio ad finem, 3^a determinatio naturalis a generante impressa ad specificationem motus, ita ut agens nullo modo sibi quaerat formam, quae ultimo ipsum determinet ad suam operationem, 4^a determinatio ad executionem motus, ita ut agens non sit per se causa sui motus.

In operationibus propriis corporum non viventium inveniuntur omnes quatuor notae materialitatis. — In operationibus propriis corporum viventium sola vitâ vegetativâ inveniuntur tantum primae tres; quia vegetalia moyent seipsa ad nutritionem, augmentum et generationem. — In operationibus propriis corporum viventium vitâ sensitivâ inveniuntur tantum primae duae, quia operationes sensitivae licet sint alligatae dimensionibus quantitatibus et habeant finem omnino determinatum a natura, tamen sunt immanentes in ordine cognoscitivo et formam ultimo determinantem seu speciem sensilem non habent a generante, sed ipsa sentientia eam sibi acquirunt.

PROBATUR THESIS.

141. **Quoad 1um. Sensus est facultas organica.** Etenim facultas organica est ea, quae non potest esse principium adaequatum operationis independenter ab organo materiali, quod ad eamdem operationem intrinsece concurrere debet, eo quod talis operatio habeat intrinsecam dependentiam a materialibus conditionibus et a materiali agente. Atqui huiusmodi est facultas sensitiva, a) cuius operationis obiectum est res materialis alligata conditionibus materialibus, puta hoc determinatum corpus coloratum, sonorum, dulce, etc., b) cuius operationis extrinsecum determinans est eadem res materialis alligata conditionibus materialibus, puta hoc determinatum corpus per suum determinatum colorem movens visum ad sui visionem, auditum ad sui auditionem, gustum ad sui gustationem etc. Ergo sensus est facultas organica.

Quoad 2um. Sensus est materialis in minimo gradu. Id patet ex dictis in Praenotionibus. Et sane materiale in minimo gradu est id quod tantum duas notas materialitatis habet in sua operatione, nempe inhaerentiam dimensionibus et ommimodam determinationem ad finem. Atqui sic se habet sensus in sua operatione, quae alligatur conditionibus materialibus, quaeque quum careat abstractione universalitatis nequit attingere rationem finis et mediorum ad finem, et ideo habet finem omnino praestitutum ab auctore naturae (cfr. Ontol. n. 141. Schol. 4). Attamen sentiens quaerit sibi formam per quam agat et ponit exequutionem sui motus.

Quoad 3um. Anima bruti est simplicior omnibus formis materialibus. Forma quaelibet substantialis quum sit actus, est simplex, licet si habeat esse dependens a materia non sit subsistens neque spiritualis seu immaterialis stricto sensu. Ergo anima formaliter sensitiva, eiusmodi est anima bruti, est simplex, sed non per se subsistens et ideo neque spiritualis neque immaterialis stricto sensu, quia solummodo est principium remotum operationis dependentis a materialibus conditionibus. Attamen est simplicior omnibus formis substantialibus inferioribus nempe mere vegetalium et non viventium, quia operationes

sensitivae et facultates sensitivae quae ab ipsa resultant sunt in minimo materialitatis gradu.

Haec est ratio cur animae formaliter sensitivae et facultates sensitivae aliquando dicantur a S. Thoma spirituales seu immateriales lato sensu.

THESIS XXXVII.

I^o Immutatio causata in facultate sensitiva ab obiecto sensibili non est secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale, quod in casu nostro est spirituale lato sensu. Attamen 2° immutatio naturalis in organo sensorio non excluditur.

PRAENOTANDUM.

142. Distingue immutationem naturalem ab immutatione intentionalis sensibili seu spirituali late dicta. *Naturalis immutatio* est ea per quam forma immutantis recipitur in immutato secundum esse naturale, idest secundum easdem dispositiones materiales, ita ut licet non sit eadem forma numerice, tamen sit eadem specifice: sic calor ignis recipitur in aqua calefacta. *Immutatio autem intentionalis seu spiritualis late dicta* est ea, per quam forma immutantis recipitur in immutato secundum esse intentionale sensibili seu spirituali (late dicto), ita ut forma non sit eadem neque numerice neque specifica sed tantum *representativa* secundum conditions materiae individualis. Sic forma incendi recipitur in oculo vidente incendium, qui hac visione per se non comburitur neque calefit (1).

PROBATUS THESES.

143. *Quoad 1um. Immutatio sensus est secundum esse intentionale, non secundum esse naturale.* Sensatio enim est operatio cognoscitiva, licet in infimo ordine (cfr. n. 141.). Atqui ad operationem cognoscitivam, requiritur ut facultas sit in aliquo gradu immaterialitatis vel stricte vel saltem late dictae cum agitur de cognitione alligata conditionibus materialibus (cfr. nn. 135, 136.). Sic enim fiet ut facultas habeat talem actualitatem ut remanendo in sua forma incipiat intentionaliter habere formam rei apprehensae. Porro si immutatio sensilis esset tantum secundum esse reale seu secundum dispositiones materiales, operatio sensilis reduceretur ad maximum gradum materialitatis ac proinde esset simul et non esset operatio cognoscitiva, quod repugnat: videlicet

novae dispositiones materiales inductae efficerent ut sentiens assimilaretur sensato non secundum formam intentionalem, sed tantum secundum formam materiale in maximo materialitatis gradu, quae assimilatio esset corporis in quantum corporis, non sentientis in quantum sentientis. Ergo immutatio causata in facultate sensitiva non est secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale.

Quoad 2um. Immutatio naturalis in organo sensorio non excluditur. Corpora enim sensibilia agunt vel immediate, vel mediante aere vel aethere vel aliquo alio medio materiali in organa sensoria exteriora per qualitates alterantes, et mediante hoc motu causato in organo determinant facultatem sensitivam informantem organum ad actum sensationis elicendum, quo corpora exteriora percipiunt sub ratione formalis illius qualitatis determinatae alterantis per quam corpus sentitum agit in organum sentientis; sic movetur sensus visus ad videndum tintinnabulum, sensus auditus ad illud audiendum, sensus tactus ad illud tangendum etc.

Et sane nisi haberetur haec materialis immutatio organi ad suscipiendam qualitatem similem qualitati alteranti corporis exterioris, non posset facultas organica intentionaliter moveri ad hanc qualitatem percipiendam, quum determinatio facultatis fiat mediante organo. Organum autem in quantum corpus moveri debet motu stricte dicto a qualitate alterante sensibilis exterioris. Ergo in processu sensationis immutatio realis organi sensorii non excluditur.

COROLLARIA.

144. I. *Organum sensorium carere debet natura physica proprii sensibilis*, quae parentia est vel *totalis*, ut contingit in *organo visus*, vel *quoad eum gradum*, in quo qualitates alterantes inveniuntur in sensibili exteriori, ut contingit in *organo tactus*. Et sane si organum esset iam in actu earum qualitatum, non posset stricte moveri vel alterari secundum eas; sic quod iam est album non potest moveri ad albedinem. Quoniam igitur ut sensus sentiat impressionem exterioris agentis requiritur immutatio organica, quae fit per motum stricte dictum, necesse est organum carere ea qualitate quae constituit obiectum proprium sensus, cuius est organum. Circa varium modum huius parentiae pulcherrime loquitur S. Thomas (1): «Oportet, quod sicut organum, quod debet sentire album et nigrum, neutrum ipsorum habeat actu, sed utrumque in potentia, et eodem modo in aliis sensibus; sic etiam se habeat in sensu tactus; scilicet organum neque sit calidum, neque frigidum actu, sed potentia utrumque. Aliter tamen accidit hoc circa

(1) Cfr. S. Th. I. p. q. 78. a. 3.

(1) In II. De Anima Lect. 23.

« tactum, et circa alios sensus. Nam in visu organum visus est in potentia ad album et nigrum, denudatum a toto genere albi et nigri: est enim penitus carens colore. Sed organum et medium tactus (quod medium est caro in sententia S. Thome) non potest denudari a toto genere calidi et frigidi, humidi et sicci, componitur enim ex elementis, quorum hae sunt propriae qualitates. Sed sic fit in potentia organum tactus ad sua obiecta, *in quantum est medium inter contraria*: medium enim est in potentia ad extrema. Et propter hoc, quanto animal habet complexionem magis reductam ad medium, tanto habet meliorum tactum. Unde homo inter omnia animalia est melioris tactus».

Sic patet cur manus, quae naturalem calorem habet in gradu circiter decimoctavo centigradi, si corpora quaedam tangat, percipiat tamquam frigida ea quae inferiorem gradum caloris habent, quae autem superiorum gradum, percipiat tamquam tepida vel calida.

II. Intellectus non debet carere natura spirituali ut spiritualia intelligat. Nam ratio cur sensus carere debeat natura qualitatum sensibilium non procedit ex eo quod sit potentia cognoscitiva, sed ex eo quod sit *potentia organica*. Intellectus autem quum sit virtus inorganica, quo est actualior, nempe magis recedens a quacumque potentialitate, eo potest perfectius intentionaliter omnia repraesentare.

III. Non est contradicatio in eo quod sensatio sit simul simplex et organica. Etenim quatenus est actus, est simplex, quatenus est actus non purus in ordine corporeo, subiectatur in organo ac proinde est organica; quatenus autem est operatio cognoscitiva, est simplicior omni operatione ordinis inferioris sive vegetalium sive mineralium.

IV. Facultates sensitivae radicantur in anima et subiectantur in composite corporeo. Radicantur quidem in anima, quia sunt potentiae operativae quae se tenent ex parte formae substantialis, quae est principium quo remotum operationum (cfr. n. 84.). Subiectantur in composite, quia non sunt accidentia pure spiritualia. Et ideo destructo organo, quod est earum proprium subiectum, cessant formaliter esse. Remanent tamen radicaliter in anima, nisi haec ipsa cessaverit existere; et ideo ripristinato organo in composite vivente, iterum resultaret in eo facultas sensitiva ipsi correspondens.

OBJECTIONES

CONTRA THESES PRAECEDENTES.

145. Obiect. 1^a. Potentia sensitiva est simplex et inextensa. Sed accidens inextensem non potest recipi in organo extenso. Ergo sensus non est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Potentia sensitiva non est extensa *per se*, *Conc.* non est extensa per accidens, *subdist.* ita ut non possit informare subiectum

extensem, *Nego*; ita ut non possit dividii ad divisionem subiecti, *Conc. Contrad. min. Nego cons.* Nulla forma materialis est extensa per se, quum sit simplex, licet non ea simplicitate quae perfectionem importat, quae videlicet requirit ut res simplex sit per se subsistens in sua simplicitate. Attamen est extensa per accidens nempe ratione compositi extensi, et communicat vel non communicat in totalitate quantitativa, quae divisibilitatem importat in partes eiusdem rationis, prout est inferioris vel superioris perfectionis. Formae enim viventium perfectorum nullo modo sunt divisibles, idest neque *per se* neque *per accidens*, quia primarium ordinem dicunt ad totum, secundarium autem ad partes; (cfr. n. 47. 3.) et ideo non communicant in totalitate quantitativa.

Nota. *De animalibus quae decisa vivunt.*

Ex data solutione intelliges cur quaedam animalia imperfectiora si dividantur in plures partes, singulae partes vivant ut totidem animalia eiusdem speciei. Etenim haec animalia ob suam imperfectionem habent organismum valde simplex ita ut in qualibet parte sit aequaliter aptus ad talem formam. Quare per decisionem partes dissecatae remanent aptae ad formam specifice eamdem licet numerice diversam. Quum autem materia statim ac est ultimo disposita ad aliquam formam, actuatur ab ea; necesse est ut in parte dissecata nova forma eiusdem speciei resultet. Hoc sensu forma animalis huiusmodi dicitur unica actu et multiplex potentia, diciturque *divisibilis per accidens* divisione quantitativa.

Obiect. 2^a. Si sensus esset facultas organica, sensatio procederet a duabus causis partialibus, nempe ab anima et a corpore. Atqui hoc est impossibile. Ergo.

Resp. Dist. mai. Sensatio procederet a duabus causis partialibus completis in suo esse, *Nego*; incompletis, quarum nempe una se habet ut potentia, alia ut actus per unicum esse actuata, *Conc. Contrad. min. Nego conseq.*

Obiect. 3^a. Sensus dicitur ab Aristotele susceptivus specierum sine materia. Atqui si recipit species immaterialiter, non pendet ab organo. Ergo est facultas inorganica.

Resp. Dist. mai. Sensus dicitur ab Aristotele suscipere species sine materia et sine dispositionibus materialibus, idest secundum esse intentionale et superexcedens modum essendi formae materialis in maximo et in medio materialitatis gradu, *Conc.* dicitur recipere species immaterialiter stricto sensu, idest sine conditionibus individualibus materiae, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* Solutio patet ex superius demonstratis.

Obiect. 4^a. Formae naturales recipiuntur in paciente sine materia agentis, quin dicantur recipi immaterialiter ex. gr. calor in aqua calefacta per ignem. Atqui species sensibiles dicuntur recipi immateria-

liter. Ergo recipiuntur sine conditionibus materialibus. Ergo sensus est facultas inorganica.

Resp. Dist. mai. Formae naturales recipiuntur in paciente sine eadem numerice materia agentis, *Conc.* sine eodem essendi modo i. e. *sine similibus materialibus dispositionibus* in materia patientis, *Nego*. Sunt enim hae formae in paciente secundum esse reale. *Dist. min.* Species sensibiles dicuntur recipi immaterialiter, quia recipiuntur *absque materialibus dispositionibus* in sensu, idest non secundum esse reale sed secundum esse intentionale, *Conc.* dicuntur recipi immaterialiter quia recipiuntur *sine conditionibus materiae individualis*, *Nego*. *Nego utrumque conseq.* Ex obiectione sequitur tantum id, quod superius propugnavimus, nempe facultatem sensitivam esse in minimo materialitatis gradu, secus non posset intentionaliter assimilari obiecto suae cognitionis. Ad id autem requiritur et sufficit ut sensus sit immaterialis immaterialitate improprie dicta. Formae autem naturales, ex. gr. calor in aqua, recipiuntur non solum secundum *conditiones materiales*, nempe secundum determinatam extensionem, figuram et similia, sed etiam secundum *dispositiones materiales* nempe secundum eundem modum essendi, qui importat omnes coarctationes materiales, quae sunt propriae maximi gradus materialitatis. Unde nullo modo dici possunt recipi immaterialiter (1). Recole dicta in Thesi 37.

Obiect. 5^a. Facultas quae non potest pati passione proprie dicta est facultas inorganica. Atqui facultas sensitiva non potest pati passione proprie dicta: etenim est susceptiva contrariorum. Ergo facultas sensitiva est inorganica.

Resp. Dist. mai. Facultas quae nequit pati passione proprie dicta neque *per se* neque *per accidens*, *Conc.* quae licet non *per se*, tamen *per accidens* pati potest passione proprie dicta, *Nego*. *Contrad. min.* facultas sensitiva non potest pati *per se* passione proprie dicta, *Conc. per accideus*, *Nego*. *Dist. rationem additam.* Facultas sensitiva est susceptiva contrariorum sub conditionibus materiae individualis, *Conc.* abstracta a conditionibus materiae individualis, *Nego*. *Nego conseq.* Ea facultas neque *per se* neque *per accidens* corruptitur, quae suscipit formas contrariorum abstractas a conditionibus materiae individualis. Etenim in hac passione non indiget organo ut comprincipio, neque impressionem ab agente corporeo recipit. Talis facultas est intellectus possibilis, seu receptivus specierum stricte immaterialium quae in eum causantur ab intellectu agente. Facultas autem quae ad *passionem improprie dictam* suscipienda indiget organo ut comprincipio, quamvis *per se* non possit pati *passione proprie dicta*, tamen *per accidens* tali passione pati potest ratione sui comprincipii, nempe organi quod in-

(1) Cfr. S. Th. in II. de Anima lect. 24.

format. Hoc enim, quem sit corpus, pati *per se* potest *passione proprie dicta* et consequenter potest corrupti *per se* propter excellentiam obiecti sensibilis ex. gr. oculus propter excessum lucis. Quando autem compositum corporeum patitur et corruptitur *per se*, forma quae ipsum ita informat ut non habeat esse independens ab ipso, patitur per accidens passione proprie dicta et per accidens corruptitur. Passionem improprie dictam importare tantummodo transitum de potentia in actum mere perfectivum idest absque ullius formae ammissione declarat S. Thomas (1).

Obiect. 6^a. Immutatio causata in facultate sentiente ab obiecto sensibili dicitur spiritualis. Sed immutatio spiritualis neque per accidens potest corruptere id quod immutat. Ergo sensus est prorsus impassibilis, et ideo est inorganicus.

Resp. Dist. mai. Immutatio causata in facultate sentiente ab obiecto sensibili est spiritualis stricto sensu, *Nego*; lato sensu ita ut importet simul in organo physicam immutationem, *Conc. Contrad. min.* immutatio stricto sensu spiritualis, *Conc.* immutatio lato sensu spiritualis, *Nego*. *Nego cons.* Solutio patet ex supradictis de duplice immutatione, altera naturali seu physica, altera intentionalis. Ad sensationem utraque requiritur et prima est ratio secundae. Sic propter primam seu physicam manus fit calida per actionem calefacentis, propter secundam idest propter immutationem intentionalem seu spirituale manus sentit calorem. Utraque immutatio exigit facultatem organicam, quia conditionibus materialibus alligantur et ab agente corporeo causantur. Idcirco S. Thomas (in II. De Anima Lect. 24) cum Aristotele concludit, ostendendo ad hoc ut aliquid corpus sentiat, non sufficere ut patiatur naturaliter ita ut evadat naturaliter simile agenti secundum talē formā, puta odorum vel calidum, sed insuper requiri ut informetur facultate sensitiva, vi cuius percipiat hanc qualitatem. « Solvit (Aristoteles) rationem supra positam, dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet, quod odorare est sic aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem.

(1) I. p. q. 79. a. 2. « Respondeo dicendum quod pati tripliciter dicitur. Uno modo propriissime, scilicet quando aliquid removetur ab eo quod convenit sibi secundum naturam, aut secundum propriam inclinationem; sicut cum aqua frigiditatem amittit per calefactionem, et cum homo aegrotat, aut tristatur. Secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati ex eo quod aliquid ab ipso abiicitur, sive sit ei conveniens, sive non conveniens; et secundum hoc dicitur pati non solum qui aegrotat, sed etiam qui sanatur; et non solum qui tristatur, sed etiam qui laetatur; vel quocumque modo aliquis alteretur, vel moveatur. Tertio dicitur aliquis pati communiter ex hoc solo quod id quod est in potentia ad aliquid, recipit illud ad quod erat in potentia, absque hoc quod aliquid abiiciatur; secundum quem modum omne quod exit de potentia in actum potest dici pati, etiam cum perficitur. Et sic intelligere nostrum est pati ».

« Aer autem non sic patitur ut sentiat, quia non habet potentiam sensitivam; sed sic patitur ut sit sensibilis (active), in quantum scilicet est medium in sensu ».

Obiect. 7^a. Sensus remanent in anima humana separata. Sed si essent potentiae organicae, non remanerent in anima separata. Ergo.

Resp. *Dist. mai.* Remanent formaliter, *Nego*; radicaliter, *Conc. Contrad. sequel. minoris. Nego cons.* (cfr. n. 144. IV.).

Obiect. 8^a. Si sensatio esset organica, non haberetur identitas sentientis quoad diversas sensationes, immo quoad ipsam perceptionem alicuius compositi. Nam in extenso partes sunt distinctae. Iamvero ubi partes sunt distinctae actio unius extranea est actioni alterius. Ergo sensus est inorganicus.

Resp. *Nego sequelam asserti.* Ad rationem additam. *Dist. mai.* Sunt ita distinctae ut sint continuae et actuatae per idem esse totius, *Conc.* sunt ita distinctae ut sint actu divisae in totidem supposita operantia, *Nego. Contrad. min. et nego conseq.* Profecto si corpus organicum sentientis esset aggregatum atomorum habentium propriam essentiam et existentiam, inconcepibilis esset identitas sentientis non solum quoad diversas sensationes, sed ne quidem quoad unicam sensationem. Sensus autem in falsa hac hypothesi esset facultas stricto sensu immaterialis; anima sensitiva esset per se subsistens et immortalis, nec iungeretur corpori ut forma sed ut motor. Quinimmo sensus confunderetur cum intellectu et everteretur essentialie discrimen bruta inter et homines. Quae omnes sequelae ex vitiata radice procedunt negatae unitatis essendi inter corpus et animam, videlicet ex male relicta doctrina Aristoteles et Sancti Thomae de primis principiis intrinsecis entis corporei. Adeo vera est sententia: *errorem parvum in principio magnum esse in fine.*

Obiect. 9^a. Omnes philosophi ex sensatione arguunt simplicitatem animae. Atqui id fieri non posset si sensatio esset organica. Ergo sensatio et sensus sunt inorganica.

Resp. *Dist. mai.* Arguunt ex sensatione simplicitatem quae importat perfectionem, nempe eam quae est propria actus seu formae per se subsistentis, *Nego*; simplicitatem, quae est propria formae materialis in minimo materialitatis gradu, *Conc. Contrad. min. Nego conseq.* Solutio patet ex superius dictis in Thesi 36.

Obiect. 10^a. Sicut se habet intellectus ad intelligibilia, ita se habet sensus ad sensibilia. Atqui intellectus intelligit sine organo. Ergo etiam sensus sentit sine organo.

Resp. *Dist. mai.* Quatenus tum intellectus noster tum sensus se habent in potentia ad proprium obiectum, *Conc.* quatenus tum intellectus tum sensus absque organo, ceu principio eliciant suam operationem, *Nego. Conc. min. Nego cons.* Hanc difficultatem ita solvit S. Doctor (1):

(1) 1. p. q. 75. a. 3. ad 3.

« Sensitivum quodammodo se habet ad sensibilia sicut intellectivum ad intelligibilia, in quantum scilicet utrumque est in potentia ad sua obiecta. Sed quodammodo dissimiliter se habet in quantum sensitivum patitur a sensibili cum corporis immutacione. Unde excellentia sensibilium corrupit sensum, quod in intellectu non contingit. Nam intellectus intelligens maxima intelligibilium, magis potest postmodum intelligere minora ».

Obiect. 11^a. In operibus brutorum animalium apparent quaedam sagacitates, quae supponunt in eis ratiocinium: ex. gr. « Canis insequens cervum, si ad trivium venerit, odoratu quidem explorat an cervus per primam vel secundam viam transiverit; quod si invenerit non transisse, iam securus per tertiam viam incedit non explorando, quasi utens syllogismo divisivo, quo concludi possit cervum per istam viam incedere, ex quo non incedit per alias duas, cum non sint plures » (1). Atqui ratiocinium est operatio facultatis stricto sensu immaterialis. Ergo anima sensitiva est stricto sensu immaterialis.

Resp. *Dist. mai.* Supponunt in eis ratiocinium materialiter et executive, *Conc. formaliter et directive, Nego. Contrad. min. ratiocinium formale et directivum, Conc. materiale et executivum, Nego.* Hoc enim est in Auctore naturae tribuente brutis inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, necessarios fini ad quem ea ordinavit. Simili difficultati ita occurrit S. Thomas (l. c.). « Ad tertium dicendum, quod, sicut dicitur in III. Physic., text. 16. et seq., *motus est actus mobilis a movente*; et ideo virtus moventis appetit in motu mobilis; et propter hoc in omnibus quae moventur a ratione appetit ordo rationis moventis, licet ipsa quae a ratione moventur, rationem non habeant; sic enim sagitta directe tendit ad signum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem: et idem appetit in motibus horologiorum et omnium ingeniorum humanorum quae arte fiunt. Sicut autem comparantur artificialia ad artem humanam, ita comparantur omnia naturalia ad artem divinam. Et ideo ordo appetit in his quae moventur secundum naturam; sicut et in his quae moventur per rationem, ut dicitur in II. Physic., text. 49. Et ex hoc contingit quod in operibus brutorum animalium apparent quaedam sagacitates, inquantum habent inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, utpote a summa arte ordinatos. Et propter hoc etiam quaedam animalia dicuntur prudentia vel sagacia, non quod in eis sit aliqua ratio, vel electio; quod ex hoc appetit quod omnia quae sunt unius naturae, similiter operantur. »

Quod si quaeras quomodo novimus haec animalia carere ratione, respondemus id nos legitime inferre non solum ex eo quod singula individua eiusdem speciei semper eodem modo ac nulla praevia di-

(1) S. Th. 1. 2. q. 13. a. 2.

sciplina talia operantur; sed etiam quia idem individuum quod praecellens omnino ingenium sortiri debuisse ad quaedam ordinatissima perficienda, quae caetera individua suae specie eadem arte ac nulla praevia disciplina ab ipsa nativitate perficiunt, in caeteris facilissimis, obviis atque repetitis vicibus ei contingentibus nullam prorsus sagacitatem aut disciplinabilitatem ostendit. Pulchra hac super re exempla refert cl. P. Franciscus Salis-Seewis S.I. in suo erudito Opere « *Gli istinti degli animali.* » Cap. 6, 7, 8.

Obiect. 12^a. Sensus respiciunt obiectum formale universale; sic visus respicit colorem, auditus sonum etc. Atqui potentia respiciens obiectum universale est stricto sensu immaterialis. Ergo sensus est facultas stricte immaterialis.

Resp. Dist. mai. Respiciunt obiectum universale ita ut percipient ipsam rationem universalitatis sui obiecti, *Nego*; ita ut percipient tantum singulare allagatum conditionibus materialibus, *Conc. Contrad. min. Nego cons.* Dicere ordinem activi vel passivi ad aliquid, quatenus hoc habet aliquam qualitatem communem pluribus, nullam importat immaterialitatem. Haec enim requiritur tantum ad apprehendendam ipsam rationem universalitatis, abstrahendo a singularibus. Si obiectio quidquam valeret, deberemus tribuere immaterialitatem ipsi materiae quia dicit ordinem ad formas non solum numerice sed etiam specificiter diversas successive suscipendas, quod esset pugnantia dicere.

THESIS XXXVIII.

Ad sensationem requiritur species cognoscitiva determinans potentiam ad eliciendum actum cognitionis de aliquo obiecto.

PROBATUR.

146. I. Sensatio est actus cognoscitivus. Atqui demonstravimus in Thesi 34. ad omnem actum cognitionis eliciendum requiri speciem seu similitudinem intentionalem, quae determinet facultatem ad actum cognitionis circa determinatum obiectum. Ergo etiam ad sensationem requiritur species cognoscitiva.

II. Sensatio non perficitur nisi mediante immutatione causata in organo a qualitatibus activis corporum exteriorum; hac autem immutatione peracta sensus percipit praesentiam corporum exteriorum sub qualitate sensili respondente eius formali obiecto (1). Ergo actio corporis exterioris determinavit sensationem. Porro unumquodque agens producit effectum similem formae secundum quam agit. Ergo actio corporum exteriorum determinavit sensum ad eliciendum actum sen-

(1) Cfr. 1. p. q. 78. a. 3.

sationis circa ipsum *per similitudinem sui* proportionatam facultati organicae. Quae similitudo est ea quam vocamus *speciem sensilem*.

III. Idipsum confirmatur ex S. Thoma, qui (1) ait: « Sicut res habet esse per propriam formam, ita virtus cognoscitiva habet cognoscere per similitudinem rei cognitae ». Et (2) « Sicut calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visae est principium forma male visionis in oculo ».

147. Quaeres. Utrum ad sensationem praeter *speciem impressam* requiratur etiam *species expressa*?

Resp. cum S. Thoma (3): « Dicendum quod cognitio sensus exterioris perficitur per solam immutationem sensus a sensibili: unde per formam quae sibi a sensibili imprimitur (idest *per speciem impressam*), sentit: non autem ipse sensus exterior format sibi aliquam formam sensibilem (idest *speciem expressam*): hoc autem facit vis imaginativa, cuius formae quodammodo simile est verbum intellectus ». Ratio autem est quia, ut videbimus inferius agentes de verbo intellectivo, *species expressa* non requiritur ad omnem cognitionem, sed tantum ad cognitionem quae debet sibi efformare terminum in quo cognoscat aliquid, ita ut hoc in specie expressa quasi in imagine ipsum non excedente cognoscatur etiam in sua absentia. Porro sensus exteriores quum accipiunt determinationem a suo obiecto sensibili ita ut cum ipso continentur ut passivum cum suo activo, sive immediate ut contingit in sensu tactus, sive mediante aethere vel aere ut contingit in visu et auditu, non habet locum species expressa tamquam imago vicaria in qua et qua mediante sensibilia exteriora percipientur. Hinc fit ut sensus exteriores moveantur tantum ad praesentiam sui obiecti, qua cessante, cessat sensatio.

OBJECTIONES.

148. Obiect. 1^a. Corpus non potest imprimere quidquam in animam. Atqui ad causandam speciem sensibilem in sensu, corpus deberet agere in animam. Ergo vel non datur species sensibilis, vel certe haec non causatur a corpore exteriori.

Resp. Dist. mai. Corpus non potest imprimere quidquam in animam separatam a materia, *Conc. in animam informantem materiam*, idest in compositum sensitivum, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

Obiect. 2^a. Si sensus cognosceret sensibilia, mediante specie sensibili, non apprehenderet immediate rem sed eius similitudinem. Atqui sensus immediate cognoscit rem sensibilem. Ergo in sensu non datur species sensibilis.

Resp. Dist. sequel. mai. Si species esset *id quod* apprehenditur, nempe

(1) 1. p. q. 17. a. 3.

(2) 1. p. q. 56. a. 1.

(3) Quodlib. 5. art. 9. ad 2.

si esset *signum obiectivum*, *Trans.* si est id *quo res exterior apprehenditur*, nempe *signum formale*, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* (1).

Obiect. 3^a. Si in sensibus causaretur a rebus species sensibilis, haec esset praesens facultati cognoscitiae. Sed id quod est praesens facultati cognoscitiae est eius obiectum. Ergo si daretur species sensibilis sensus non cognosceret res, sed earum species.

Resp. Dist. mai. Esset praesens *formaliter* i. e. ut *forma faciens* unum cum potentia cognoscitiva, ut ex eis resultet principium adaequatum cognitionis *in actu primo*, *Conc.* esset praesens *obiective*, i. e. ut terminus obiectivus cognitionis, *Nego. Contrad. min.* quod est praesens *obiective*, *Trans.* Quod est praesens *formaliter*, *Nego. Nego cons.* Per speciem sensibilem sensus fit *in actu primo* i. e. proxime et adaequate potens elicere actum cognitionis circa rem, cuius haec species est representativa; ita enim sensus est potentia passiva, ut sit immanenter operativus. Quatenus igitur est *potentia passiva* determinatur sensus a specie sensibili, quatenus est *potentia operativa*, statim ac determinatur, elicit operationem cognoscitivam rei cuius similitudo refertur a specie impressa (2).

Obiect. 4^a. Simile simili cognoscitur. Sed sensus per speciem aliquatenus immaterialē nequit fieri similis rebus maxime materialibus. Ergo per species sensibiles non potest cognoscere corpora.

Resp. Dist. mai. Simile simili cognoscitur per similitudinem secundum esse intentionale, *Conc.* secundum esse reale, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

QUAESTIO XIX.

DE OBIECTO SENSUUM EXTERNORUM.

THESIS XXXIX.

Obiectum quod percipitur a sensibus externis a) sunt sensibilia exteriora, videlicet corpora sensibilia existentia; ita tamen ut b) id per se percipitur a sensibus sint ea accidentia sensibilia, quae movent sensus, id autem c) quod ab eis per accidens percipitur sit ipsa substantia corporea, quae horum accidentium est subiectum.

PRAENOTIONES.

149. Illud dicitur *per se* et *primario* apprehendi a facultate sensitiva, quod est eius proprium determinativum seu immutativum. Illud dicitur *per se* et *secundario* apprehendi, quod ita coniungitur cum pro-

(1) Cfr. S. Th. I. p. q. 85. a. 2.

(2) Cfr. S. Th. in III. De Anima lect. 12.

prio immutativo sensus, ut concurrat ad sensus immutationem, causando in immutatione aliquam diversitatem ex. gr. ut habeat maiorem vel minorem intensitatem, extensionem aut aliquid simile. Illud autem dicitur *apprehendi* tantum *per accidens* quod ita coniungitur cum proprio determinativo sensus, ut nullo modo concurrat proxime ad sensus immutationem, sed quum sit subiectum accidentium, quorum virtute immutatur sensus, eius praesentia sensibus innotescit. Subiectum enim est id *quod* per suas qualitates sensibiles immutat sensum.

Haec triplex divisio fere respondet divisioni *sensibilis per se*, quod subdividitur in *proprium* et *commune*, et *sensibilis per accidens*; de qua divisione loquuti sumus in Logica Maiori n. 238, qui locus est omnino conferendus.

PROBATUS THESIS.

150. *Quoad 1um.* Id quod percipitur a sensu exteriori est *hoc quale quantum*. Atqui huiusmodi est corpus sensibile existens. Ergo id quod percipitur a sensibus externis sunt corpora sensibilia exteriora.

Quoad 2um. Ad hoc ut sensus exterior percipiat aliquod corpus sensibile existens, non sufficit quaelibet huius praesentia, sed requiritur ut corpus per suas qualitates activas sensui proportionatas, hunc movendo determinet ad eliciendum actum determinatae sensationis. Sic idem corpus exterius ex. gr. tuba, quatenus colorata in actu movet sensum visus ad eius praesentiam percipiendam in ratione huius colorati extensi, quatenus dura vel frigida movet sensum tactus ad eius praesentiam percipiendam in ratione huius duri vel frigidi extensi, quatenus actu sonans movet sensum auditus ad eius praesentiam percipiendum in ratione huius sonantis. Iamvero qualitates activae secundum quas movens movet mobile sunt eae secundum quas agens suam similitudinem causat in paciente, quum unumquodque agat secundum quod est actu per suam formam. Ergo haec qualitates activae nequeunt aliam similitudinem seu speciem imprimere in facultate sensitiva quam suam. Porro illud *per se* apprehenditur a facultate cognoscitiva quod est eius determinativum. Ergo id quod *per se* percipitur a sensibus exterioribus sunt accidentia sensibilia quae eos movent. Idecirco ait S. Thomas (I. c.). « Exterius immutativum est quod *per se* a sensu percipitur, et secundum eius diversitatem sensitivae potentiae distinguuntur ».

Quoad 3um. a) Illud *per accidens* percipitur a sensu quod naturaliter connectitur cum eo, quod percipitur *per se*, utpote subiectum eius. Atqui substantia corporea naturaliter connectitur cum suis accidentibus propriis, cuiusmodi sunt quantitas et qualitates activae. Ergo substantia corporea a sensibus percipitur *per accidens*. b) Insuper illud percipitur *per accidens* a sensu, quod est *principium quo remotum im-*